

BANK MUASSASALARIDA MOLIVAVIY NATIJALAR TAHLILINI YAXSHILASH

Mamutova Amina

QDU o'qituvchisi

Ibragimov Anvar

QDU talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10015133>

Annotatsiya. Maqolada bank muassasalarida daromad va xarajatlarning hisobi, moliyaviy natijalarning shakllanishi o'rganilgan. Obyekt sifatida olingan bank misolida foizli va foizsiz daromadlari tahlil qilingan. xarajatlari tarkibi va dinamikasi o'rganilgan, mulohaza yuritilib, taklif va xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: daromad, xarajat, foizli daromad, foizsiz daromad, moliyaviy natija, foyda.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ АНАЛИЗА ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ В БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Аннотация. В статье рассмотрен расчет доходов и расходов в банковской сфере, итоги. Объект получил банковскую прибыль и был проанализирован некоммерческий доход. изучен состав и динамика производства, даны замечания, предложения и выводы.

Ключевые слова: доход, себестоимость, процентный доход, непроцентный доход, финансовый результат, прибыль.

IMPROVING THE ANALYSIS OF FINANCIAL RESULTS IN BANKING INSTITUTIONS

Abstract. The article examines the calculation of income and income in banking income, the results of the results. The object received bank profit and non-profit income was analyzed. production composition and dynamics were studied, comments were made, suggestions and conclusions were given.

Key words: income, cost, interest income, non-interest income, financial result, profit.

Moliyaviy natijalarni hisobga olish, tahlil qilish tijorat banklarining holati va aylanishida kapitalning holatini va korxonaning o'z vaqtida o'zin o'zi rivojlantirishga qobiliyatini tasvirlovchi iqtisodiy kategoriya hisoblanadi. Tijorat banklarining moliyaviy holatini baholash iqtisodiyotda bozor munosabatlarini rivojlantirish bilan borgan sayin katta ahamiyatga ega bo'lmoqda. Hozirgi vaqtda sifatli va professional tahlil natijalari faqatgina tijorat banklarining adminstratsiyasiga kerak bo'libgina qolmay, ko'pgina kontragentlari uchun qiziqish uyg'otmoqda.

Prezidentimiz Sh. Mirziyoyev ma'ruzalarning birida «Iqtisodiyot o'sishida bank tizimining mohiyati katta. Yurtimizda bu sohadagi islohatlar natijasida pxirgi uch yilda banklarning umumiy kreditlar hajmi 2 baravar, kapital hajmi 1 baravarga oshgan»¹ deb ta'kidlagan edi.

2020 yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5992 sonli « 2020- 2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi tog'risida» gi farmoni qabul qilingan.²

¹ <https://president.uz/uz/lists/view/6091>

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5992-sonli « 2020- 2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi tog'risida»gi farmoni, 2020 12 may

Moliyaviy natijalar tog'risida ishonchli hamda tog'ri ma'lumotlar axbarotdan foydalanuvshilar uchun zarur ahamiyatga ega.

Ushbu ma'lumotlarni bilish uchun banklarning moliyaviy natijalarini mamlakatta joriy etilgan qonunlar, normativ hujjatlar, me'yoriy tartiblar va o'zlarining hisob siyosatlari asosida o'z vaqtida to'g'ri va aniq tuzishni talab etadi. Jahondagi amaliyotga e'tibor qaratsak, moliyaviy hisobda moliyaviy natijalar zarur ahamiyatga ega ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bunga sabab hamma ma'lumot iste'molchilarining e'tiborini o'ziga qaratadigan ma'lumot, bu xo'jalik yurituchi subyektlar faoliyatining moliyaviy natijasi hisoblanadi.

Hozirgi kunda hisob yuritishda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohatlar, korxonalar faoliyatining moliyaviy natijalari hisobi va tahlilini bozor iqtisodiyoti talablariga javob beradigan qilib ko'rib chiqishni talab etadi va o'z navbatida bu mavzuning dolzarbligini belgilaydi. Moliyaviy natijalar – bu xo'jalik yurituvchi subyektning belgili hisobot davrida tadbirkorlik faoliyati jarayonida o'ziga qarashli mablag'ning oshishi yoki kamayishidir. Buxgalteriya hisobida bunday faoliyat natijasi hisobot davridagi barcha foydalar va zararlarni hisoblash yo'li bilan aniqlanadi.

Kredit tashkilotlarida moliyaviy tahlil nafaqat erishilgan natijalarni baholashning har tomonlama tahlili, balki moliyaviy prognozlash va faoliyatni modellashtirish vositasi, tanlangan yo'nalishlarni o'rganish va baholash usuli sifatida ham ishlaydi. Bu biznes-rejaning asosiy bo'limlarini, bashoratlash balansini, daromadlar haqidagi hisobotni, pul oqimini bashoratlashda va kredit tashkiloti va bank mahsulotlarining boshqa ko'rsatkichlarini tayyorlash va baholashda ishlatiladi.

Bank muassasalarini tahlil qilishda daromadlari va xarajatlari turlarining tarkibini tahlildan o'tkazamiz Hisobot davrda eishgan haqiqiy natija rejadagi ko'rsaykishlar bilan solishtiriladi Bank foydasini paydo etuvchi daromad, xarajatlar tarkibi oldingi yillar bilan solishtiriladi.

1-jadval

ATB «Xalq bank» Beruniy filiali foizli daromadlar tahlili

Moddalar	2021-yil	2022-yil	O'zgarishi
Jismoniy shaxslarga berilgan qisqa muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar	719 575 355,73	638869681,82	-80 705 673,91
Yakka tartibdagi tadbirkorlarga berilgan qisqa muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar	130 421 988,19	51265148,56	-79 156 839,63
Nodavlat notijorat tashkilotlariga berilgan qisqa muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar	3 925 271,83	-	-3 925 271,83
Shet el kapitali ishtirokidagi korxonalarga berilgan qisqa			

muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar	22 433 315,24	217002699,67	194569 384,43
Xususiy korxonalar, xo'jalik shirkatlari va jamiyatlariga berilgan qisqa muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromad	798 545600,17	434132747,79	-364412852,38
Nodavlat notijorat tashkilotlariga berilgan uzoq muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar	16 545 928,77	49074817,20	32 528 888,43
Yakka tartibdagi tadbirkorlarga berilgan uzoq muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar	347 725789,69	256248369,73	-91 477 419,96
Jismoniy shaxslarga berilgan uzoq muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar	6453672178,40	6604478173,02	150805 994,62
Chet el kapitali ishtirokidagi korxonalarga berilgan uzoq muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar	43 572 826,27	43255359,66	-317 466,61
Xususiy korxonalar, xo'jalik shirkatlari va jamiyatlariga berilgan uzoq muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromad	3497689506,40	2918463517,23	-579225989,17
Boshqa foizli daromadlar	25 444,72	931304109,59	931278 664,87
Jami	12034133205,41	12144094624	109961 418,86

1- jadval ma'lumotlarida ATB «Xalq bank» Beruniy filiali foizli daromadlar 2021 yil jami fozili daromatlari 12034133205,41 so'mni tashkil etdgan. Jismoniy shaxslarga berilgan qisqa muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar 2021 yilda 719 575 355,73so'm bo'lib 2022 yilda bu ko'rsatkich 638869681,82 so'mni tashkil etgan. 2021 –yilga nisbatan - 80705673,91 so'mga kamayan. Shet el kapitali ishtirokidagi korxonalarga berilgan qisqa muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromadlar 2021 yilga nisbatan 194 569 384,43 so'mga ortganini ko'rishimiz mumkin. Xususiy korxonalar, xo'jalik shirkatlari va jamiyatlariga berilgan uzoq muddatdagi kreditlar bo'yicha foizli daromad 2021 yilga nisbatan -579225989,17 so'mga kamaygan. Ko'pgina foizli

daromadlar 2021 yilga nisbatan kamayganini ko'rsak ham jami foizli daromad 109 961 418,86 so'mga oshgan. Buning ko'pgina ulushi boshqa foizli daromad moddasining 2021 yilga nisbatan oshgani sababli jami foizli daromad ijobiy ko'rsatmoqda.

2-jadval

ATB «Xalq bank» Beruniy filiali foizsiz daromadlar tahlili

Foizsiz daromad turlari	2021-yil	2022-yil	O'zgarishi
Foizsiz daromadlar	4351915705,38	5034988375,94	683072670,6
Kreditlar bo'yicha vositachilik daromadlari	182 327 047,91	188755039,31	6427991,4
To'lovlar bo'yicha vositachilik xizmatlari uchun olingan daromadlar-mahalliy	955691276,98	1515464074,22	559772797,2
To'lovlar bo'yicha vositachilik xizmatlari uchun olingan daromadlar -xorijiy	742627111,38	791 277 583,97	48650472,59
Boshqa ko'rsatilgan xizmatlar vositachilik uchun olingan daromadlar	2471270269,11	2539491678,44	68221409,33
Xorijiy valyutalardagi foyda	359378748,23	267 345 547,55	-92033200,68
Spot bitimi bo'yicha xorijiy valyutadagi foyda	359378748,23	265 300 937,40	-94077810,83
Valyuta qoldiqlarin qayta baholashdan olingan foyda	-	2 044 610,15	-2 044 610,15
Boshqa foizsiz daromadlar	172635830,47	1714547762,87	1541911932
Bank asosiy vositalarini sotish yoki dispozitsiya lashdan olingan foyda	-	56 925 000,00	-56 925 000,00
Hisobdan chiqarilgan mablag'larning qaytarilishi	143277177,56	1537708238,21	1394431061
Boshqa foizsiz daromadlar	29358652,91	119914524,66	90555871,75
Jami	9767860568	14033763373	4265902805

--	--	--	--

2-jadval ma'lumotlaridan ATB «Xalq bank» Beruniy filiali foizsiz daromadlari 2021 yilda 9767860568 so'mni tashkil etgan. Foizsiz daromadlar 2021 yilda 4351915705,38 so'mni tashkil etgan bo'lib, 2022 yilda bu ko'rsatkich 5034988375,94 so'mni tashkil etgan. 2021 yilga nisbatan +683072670,6 so'mga ko'paygan. Jami daromad ham 2021 yilga nisbatan +4265902805 so'mga ko'paygan.

Bank majburiyatlari strukturasida bu mablag'lar qanchalik ko'p bo'lsa foizli xarajatlar shuncha kam bo'ladi va bankning foydasi ko'payadi. Bank foizli xarajatlarini uning umumiy hajmiga nisbatan o'sishi, bankning kredit resurslarini oladigan bozor konyunkturasining yaxshi emasligidan yoki bankning bu bozorlardagi raqobat mavqeyini yomonlashganligidan dalolat beradi. Foizli xarajatlarning o'sishi, foizli daromadlarning adekvat o'sishi bilan yonma-yon borsa, bu hol normal hisoblanadi. Foizli daromadlarning o'sish sur'ati foizli xarajatlarning o'sishidan o'zib ketsa, bu hol bank uchun ideal hisoblanadi. Odatda, moliya bozoridagi operatsiyalar bo'yicha xarajatlarni alohida guruhga ajratishadi. Bank bu bozorlardan qimmatliklarni realizatsiya qilish bo'yicha daromadlar oladi (qimmatli qog'ozlar, chet el valutalari, qimmatli metallar va boshqalar), xarajatlarga esa, qimmatliklarni olish uchun ketgan sarflar kiradi. Bank kuponli obligatsiya sotib olayotganida yig'ilgan kuponli daromadlarni to'lashiga to'g'ri keladi.

Kuponsiz qimmatli qog'ozlar odatda, diskont bilan sotib olinadi. Moliya bozori konyunkturasi yomonlashganda, qimmatli qog'ozlar, chet el valutasini va boshqa mulklarni qayta baholash natijasida bank anchagina xarajatlar qilishiga to'g'ri keladi. Bevosita aniq bank operatsiyalari bilan bog'liq bo'lgan boshqa xarajatlar: aylanmadan har xil soliqlar (masalan: chet el valutasini sotib olishga soliqlar), mijozlar to'lovlari bo'yicha pochta va telegraf xarajatlari va boshqalar. Bu xarajatlar boshqa operatsion xarajatlar deyiladi.

Bank faoliyatini ta'minlash bo'yicha xarajatlar, bankni funksionallashtirishni ta'minlash bilan bog'liq, ammo aniq operatsiyalarga to'g'ridan to'g'ri bormaydigan xarajatlar bu guruhga kiradi. Iqtisodiy nazariyada ularni egri yoki shartli doimiy xarajatlar deyiladi. Aktivlari hajmi kichik va o'rta bo'lgan banklarda bu xarajatlar summasi unchalik bilinmaydi. Jalb qilingan va joylashtirilgan resurslari hajmi katta bo'lgan yirik banklarda bank faoliyatini ta'minlash bo'yicha xarajatlar umumiy xarajatlarning 10–12 %ini tashkil etadi.

3-jadval

ATB «Xalq bank» Beruniy filiali xarajatlar tarkibi va dinamikasi

Xarajat turlari	2021 yil		2022 yil		O'zgarishi (+,-)
	Summa so'm	Salmog'i %	Summa so'm	Salmog'i %	
Talab qilib qolinadigan depozitlarga bog'liq foizli xarajatlar	66 884 896,52	0,31	27534895,27	0,16	39350001,25
Jamg'arma	1625944086,20	7,44	1430248852,7	8,32	-195695233,50

depozitlarga bog'liq foizli xarajatlar					
Muddatdagi depozitlarga bog'liq foizli xarajatlar	1 646122832,51	7,53	2573394430,67	14,9 7	927 271 598,16
Boshqa foizli xarajatlar	5 781 132 042,86	26,46	4 216 000 775,29	24,5 3	-1565131267,57
Foizsiz xarajatlar	176 816 327,75	0,81	234 998 155,21	1,37	58 181 827,46
Xorijiy valyutalarda ko'rilgan zararlar	2 260 686,12	0,01	76 102 941,68	0,44	73 842 255,56
Boshqa foizsiz xarajatlar	337 800 702,76	1,55	388 497 550,36	2,26	50 696 847,60
Bank xizmatchilarnin g ish haqi va ular uchun qilingan boshqa xarajatlar	3 344 108957,40	15,31	4 026 306 622,39	23,4 2	682 197 664,99
Ijara va ta'minot	772 496 956,32	3,54	995 480 629,25	5,79	222 983 672,93
Xizmat safari va transport sarflari	29 970 192,00	0,14	63 134 420,00	0,37	33 164 228,00
Ma'muriy xarajatlar	249 176 441,23	1,14	525 210 392,91	3,06	276 033 951,68
Reprezentatsiya va xayriya	6 125 000,00	0,03	13 904 278,07	0,08	7 779 278,07
Eskirish xarajatlari	433 767 221,31	1,99	495 096 097,04	2,88	61 328 875,73
Sug'urta soliq va boshqa xarajatlar	175 530 744,77	0,80	215 689 809,30	1,25	40 159 064,53
Kutilayotgan zararlarni baholash zararlarni	7 200 632746,60	32,96	1 906 708 195,05	11,0 9	-5293924551,55

baholash					
Jami	21 848 769 834,35	100	17188308045	100	-4660461789,16

ATB «Xalq bank» Beruniy filialida 2021 yil jami xarajatlar 21 848 769 834,35 so'mni tashkil etgan. Boshqa foizli xarajatlari 176 816 327,75 so'mni tashkil etib, salmog'i 26,46 foizni tashkil etadi. Bank xizmatchilarning ish haqi va ular uchun qilingan boshqa xarajatlar 15,31 foizni tashkil etgan. 2022 yil jami xarajatlari 17188308045 so'mni tashkil etib, 2021 yilga nisbatan - 4660461789,16 so'mga kamaygan. 2022 yilda 2021 yilga solishtirganda Jamg'arma depozitlar bo'yicha foizli xarajatlar -195695233,50 so'mga, Boshqa foizli xarajatlar -1565131267,57 so'mga ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlarni baholash -5293924551,55 so'mga kamayganini ko'rishimiz mumkin. 2022 yil jami xarajatlardagi katta salmog'i boshqa foizli xarajatlarga tog'ri kelmoqda.

Bizning fikrimizcha, bank keyingi davrlarda o'zining foiz va kredit siyosatini tubdan qayta ko'rib chiqishi, ko'proq daromad keltiradigan faktoring va lizing operatsiyalarini kengaytirishi va investitsion siyosatiga ham o'zgartirishlar kiritishi kerak bo'ladi.

Shuni alohida qayd etishimiz lozimki, banklarning faoliyati nihoyatda keng qamrovli va turli tumandir. Yagonabir xolding kompaniyalari ko'rinishida, bank va uning joylardagi filiallari ko'rsatadigan xizmatlarning hilma-hilligiga, iloji borisha o'z mijozlariga xizmat ko'rsatishning qulay hamda arzon turlari joriy etilmoqda.

Bugungi kunda banklarning faoliyatiga kiritilayotgan muhim yangiliklar – kredit kartochkalarini qo'llash, korxonalarga monaviy xalqaro andozalar asosidagi buxgalteriya xizmatlarini ko'rsatish, faktoring operatsiyalari, ijarani moliyalashtirish, yevrodollar bozoridagi operatsiyalarda ishtirok etish, favqulodda holatlarda pul hujjatlarini inkasatsiyalash uchun abonent yashiklari tizimidan foydalanish va boshqa operatsiyalar qo'llanilmoqda.

REFERENCES

1. Tijorat banklarida buxgalteriya hisobining hisobvaraqlar rejasini tasdiqlash togrisida O'zbekiston Respublikasi Markaziy basnki boshqaruvining 2021 yil 18 noyabr 20/4 son Qarori
2. Z. Umarov. Banklarda buxgalteriya hisobi. Darslik. Toshkent, 2021
3. Berdiyarov B.T. Tijorat banklari aktiv operatsiyalari daromadliligi. i.f. n. Dissertatsiyasi-T. 2002.
4. Z. Umarov. Banklarda buxgalteriya hisobi. Darslik. T.: «Nihol Print», 2021 yil 355-b
5. Махмудалиева Ё.А. Тижорат банкларининг молиявий барқарорлиги ва уни баҳолаш: и.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Т.: 2001. – б. 33.
6. <https://president.uz/uz/lists/view/6091>
7. lex.uz